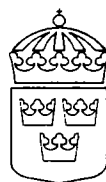

Lagutskottets betänkande

1989/90:LU11

Vissa äktenskapsrättsliga frågor

1989/90
LU11

Sammanfattning

I betänkandet behandlar utskottet proposition 1989/90:30, vari föreslås två ändringar i äktenskapsbalkens regler om bodelning. Den ena ändringen innebär att ettårstiden i den s.k. vederlagsregeln förlängs till tre år. Det andra ändringsförslaget innebär att en rätt till pensionsförsäkring av sådant slag som normalt skall hållas utanför bodelning kan dras in i bodelningen, om det skulle vara oskäligt att hålla rättigheten utanför. Vidare behandlas i betänkandet fyra med anledning av propositionen väckta motioner.

Utskottet tillstyrker bifall till propositionen och avstyrker bifall till samtliga motioner.

Till betänkandet har fogats tre reservationer och ett särskilt yttrande.

Propositionen

I proposition 1989/90:30 föreslår regeringen (justitiedepartementet) — efter hörande av lagrådet — att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken.

Lagförslaget har intagits i bilaga till betänkandet.

Motionerna

1989/90:L1 av Ingegerd Troedsson och Ann-Cathrine Haglund (båda m) vari yrkas att riksdagen hos regeringen begär en utredning i syfte att vid bodelning möjliggöra att hänsyn tas till den samlade pensionsrätt som resp. make tjänat in under äktenskapet.

1989/90:L2 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) vari yrkas

1. att regeringen snarast återkommer till riksdagen med förslag om kompletterande lagtext som ger möjlighet för makar att i förväg avtala om fördelning av privata pensionsförsäkringar inför eventuell framtida bodelning,

2. att riksdagen, i enlighet med vad som i motionen anförts, uttalar att 10 kap. 3 § tredje stycket äktenskapsbalken inte skall ges en restriktiv tolkning,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om bedömningen av samtliga pensioners fördelning vid bodelning.

1989/90:L3 av Birger Andersson och Rosa Östh (båda c) vari yrkas att riksdagen beslutar att 10 kap. 3 § 3 stycket i lagen om ändring i äktenskapsbalken skall ha följande lydelse: "Rätt till pension som avses i andra stycket skall dock helt eller delvis ingå i bodelning, om det med hänsyn till framför allt äktenskapets längd men även makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelning."

1989/90:L4 av Elisabeth Persson (vpk) vari yrkas

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om ändring i ÄktB 10 kap. 3 § innebärande att privata pensionsförsäkringar skall ingå i bodelning,

2. att riksdagen — om yrkande 1 avslås — beslutar att det klart skall framgå av lagtexten hur oskäligheten bör beräknas.

Utskottet

Inledning

Den familjerättsliga lagstiftningen har under de senaste två årtiondena varit föremål för en genomgripande omarbetning. Efter en lång rad av delreformer under denna tid fattade riksdagen (prop. 1986/87:1, bet. LU18, rskr. 159) i april 1987 beslut om att giftermålsbalken (GB) skulle ersättas med en ny balk, äktenskapsbalken (ÄktB). Samtidigt beslöts viktiga ändringar i ärvdabalken (ÄB) och införandet av en ny lag om sambors gemensamma hem (sambolagen). Vidare beslöt riksdagen samma år att anta en lag om homosexuella sambor (prop. 1986/87:124, bet. LU28, rskr. 350). Den nya lagstiftningen trädde i kraft den 1 januari 1988.

I förhållande till GB innebär ÄktB betydelsefulla förändringar främst i fråga om förmögenhetsordningen i äktenskapet och fördelningen av makarnas egendom vid äktenskapets upplösning. Ett uttalat syfte med förändringarna har varit att åstadkomma en högre grad av ekonomisk rättvisa mellan makarna vid äktenskapskillnad.

Ändringarna i äktenskapslagstiftningen har inneburit flera nyheter i fråga om bodelning mellan makar. Möjligheterna att frångå huvudregeln om likadelning vid bodelning med anledning av äktenskapskillnad har vidgats genom att den allmänna jämningsregel som fanns även tidigare givits ett något utökat tillämpningsområde. Sålunda kan ena maken av sitt giftorättsgods få behålla mer än sin andel av giftorättsgodset om en likadelning skulle vara oskälig med hänsyn till särskilt äktenskapets längd men även till makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt. Vidare har i ÄktB införts en särskild regel om jämkning av äktenskapsförord. Regeln innebär att om ett villkor i ett äktenskapsförord är oskäligt med hänsyn till

förordets innehåll, omständigheterna vid förordets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt får det jämkas eller lämnas utan avseende vid bodelningen. En förenkling har också skett av de s.k. vederlagsreglerna, vilka vid bodelning ger en make kompensation i vissa fall då den andra maken har minskat sitt giftorättsgods. I förhållande till GB innebär ÄktB även den förändringen att privata pensionsförsäkringar som utgör giftorättsgods inte skall ingå i bodelningen. En annan nyhet är att också enskild egendom kan dras in i bodelningen, om makarna är överens om det.

Redan under 1987/88 års riksmöte väcktes motioner om ändringar i den nya äktenskapslagstiftningen. Motionerna avslogs av riksdagen under våren 1988 (se LU 1987/88:19). Under 1988/89 års riksmöte väcktes nya motioner med förslag till förändringar av bl.a. reglerna om bodelning mellan makar. I sitt av riksdagen godkända betänkande 1988/89:LU22 uttalade utskottet med anledning härav att de nya reglerna tillämpats i föga mer än ett år och att erfarenheterna från den praktiska tillämpningen således var begränsade. Det saknades därför enligt utskottets mening ett tillfredsställande underlag för en bedömning av i vad mån förändringar i regelsystemet var påkallade. Utan att ta ställning i sak till de ändringsförslag som förts fram i motionerna ansåg utskottet emellertid att tiden var mogen för en utvärdering av den nya äktenskapslagstiftningen och särskilt då bestämmelsen om privata pensionsförsäkringars ställning i bodelningshänseende. I avvaktan på resultatet av denna utvärdering avstyrkte utskottet bifall till motionerna.

Justitiedepartementet tog sedan initiativ till en hearing, vilken hölls den 10 maj 1989, angående utfallet av 1987 års familjerätsreform. Därefter utarbetades inom departementet en promemoria, (Ds 1989:41) Vissa äktenskrätsrättsliga frågor, vilken innehåller förslag om två mindre ändringar i äktenskapsbalken, nämligen i fråga om vederlagsregeln och behandlingen av pensionsförsäkringar vid bodelning. Promemorian har remissbehandlats och vidare har under beredningen i departementet överläggningar hållits med företrädare för justitiedepartementen i Danmark, Finland och Norge.

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av departementspromemorian föreslås i propositionen två ändringar i äktenskapsbalkens regler om bodelning.

Den ena ändringen avser den s.k. vederlagsregeln i 11 kap. 4 § äktenskapsbalken, som reglerar det fallet att den ena maken utan den andra makens samtycke i inte obetydlig omfattning genom gåva har minskat sitt giftorättsgods eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom. Enligt den nuvarande regeln skall den andra maken kompenseras för det vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad, om gåvan eller motsvarande åtgärd har vidtagits inom ett år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes. Förslaget innebär att denna ettårstid förlängs till tre år.

Den andra ändringen rör behandlingen av pensionsförsäkringar vid bodelning. Förslaget innebär att en rätt till pensionsförsäkring av sådant slag som normalt skall hållas utanför bodelning enligt 10 kap. 3 § andra stycket äktenskapsbalken kan dras in i bodelningen, om det skulle vara oskäligt att hålla rättigheten utanför.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 1990.

Utskottets överväganden

I 10 kap. 3 § ÄktB finns bestämmelser om att viss egendom eller rättighet skall undantas från bodelning trots att egendomen eller rättigheten utgör giftorättsgods. Av lagrummets första stycke följer att exempelvis rätten till pension från arbetsgivaren skall hållas utanför bodelningen. Detsamma torde gälla en anställds rätt enligt en pensionsförsäkring som arbetsgivaren tecknat. Enligt andra stycket i paragrafen får också rätt till pension på grund av en privat försäkring som någon av makarna äger undantas, dock endast om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och om försäkringen gäller rätt till 1. ålderspension eller invalidpension, eller 2. efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av pension föreligger vid bodelningen (10 kap. 3 § ÄktB).

I propositionen föreslås att 10 kap. 3 § ÄktB kompletteras med en jämkningsbestämmelse. Enligt den nya regeln skall rätt till pension på grund av en privat försäkring som skall undantas ändå helt eller delvis ingå i bodelningen om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att pensionsrätten hålls utanför.

I motion L2 av Charlotte Cederschiöld m.fl. (m) anføres att införandet av äktenskapsbalken i flera olika avseenden medfört att kvinnans ställning blivit mindre trygg. Det sagda gäller enligt motionärerna inte minst bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB om behandlingen av pensionsförsäkringar vid bodelning. Motionärerna anser att förslaget i propositionen inte tillmötesgår den kritik som riktats mot regeln och hänvisar till vad som anförs i propositionen om att jämkningsbestämmelsen är en undantagsregel som skall tillämpas restriktivt. Motionärerna yrkar (yrkande 2) att riksdagen skall uttala att jämkningsregeln inte skall ges en restriktiv tillämpning.

Motionärerna i motion L2 framhåller vidare att makar som vill och kan sinsemellan ordna sina pensionsfrågor och andra ekonomiska förhållanden bör ha en möjlighet till det. Motionärerna uppfattar det som en brist att regeringen inte framlagt något förslag om avtalsrätt beträffande pensionsförsäkringar och anser att det vid sidan av jämkningsregeln bör finnas en möjlighet för makar att träffa avtal om hur pensionsförsäkringar skall fördelas dem emellan. Motionärerna hänvisar härvidlag till vad Svenska försäkringsbolags riksförbund anfört i sitt remissyttrande över den till grund för propositionen liggande departementspromemorian. En sådan avtalsmöjlighet bör gälla både försäkringar som tecknas i framtiden och redan tecknade försäkringar. Motionärerna yrkar (yrkande 1) att regeringen snarast skall framlägga

förslag till lagändring som medger makar att i förväg avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid en eventuell framtida bodelning.

I motion L3 av Birger Andersson och Rosa Östh (båda c) framhålls att det — särskilt för parterna i det enskilda fallet — kan bli svårt att tillämpa den föreslagna nya regeln. Motionärerna anser det angeläget att makarnas ekonomiska ställningstaganden underlättas och förordar därför att äktenskapets längd skall vara den viktigaste omständigheten vid skälighetsprövningen. I motionen yrkas att jämningsbestämmelsen utformas så att hänsyn framför allt skall tas till äktenskapets längd.

I motion L4 av Elisabeth Persson (vpk) hävdas att privata, frivilliga pensionsförsäkringar alltid bör ingå i bodelningen och motionären yrkar (yrkande 1) att riksdagen hos regeringen begär förslag till ändring i äktenskapsbalken i enlighet med det sagda. För den händelse yrkandet inte vinner gehör yrkar (yrkande 2) motionären att jämningsregeln ges en sådan lydelse att det uttryckligen framgår vilka kriterier som skall ligga till grund för skälighetsbedömningen. Till stöd för yrkandet framhåller motionären att den i propositionen föreslagna bestämmelsen innebär risker för att den ekonomiskt svagare parten inte kan göra sin rätt gällande.

Enligt utskottet är det angeläget att de problem som uppkommit vid tillämpningen av regeln i 10 kap. 3 § ÄktB om behandlingen av privata pensionsförsäkringar får en lösning. Flera tänkbara utvägar står härvidlag till buds. En möjlighet är att som förordas i motion L4 behandla pensionsförsäkringarna som annat giftorättsgods, vilket skulle innebära att man återgår till den ordning som gällde innan ÄktB trädde i kraft. Huvudregeln var då att privata pensionsförsäkringar ingick i bodelningen medan flertalet andra pensionsförmåner i enlighet med vad som också nu gäller enligt 10 kap. 3 § första stycket ÄktB hölls utanför.

Under förarbetena till ÄktB framhöll departementschefen (se prop. 1986/87:1 s. 162 f.) att det stora flertalet människor har sin pensionering ordnad på det sättet att förmånen inte ingår i en bodelning. Till försvar för att pension på grund av pensionsförsäkring enligt då gällande regler däremot ingick i bodelningen brukade enligt departementschefen anföras att betalningen av försäkringspremierna i realiteten belastar bägge makarnas ekonomi och därför får anses utgöra resultatet av deras gemensamma uppföringar. Det hade också framhållits att pensionsförsäkringar ofta innefattade mycket stora ekonomiska tillgångar. Skatteaspekter och andra hänsyn hade medverkat till att pensionsförsäkringar ofta hade karaktär av kapitalplacering.

Emellertid hade enligt departementschefen också kritik riktats mot att pensionsförsäkringarna inte följde samma regler som annan pension. Kritiken mot att dessa försäkringar omfattades av bodelning efter äktenskapsskillnad framträdde med särskild styrka i det fallet att den andra maken hade en rätt till pension vars värde inte ingick i bodelningen. I anslutning till detta uttalande erinrade departementschefen om att pensionsförsäkringar i kommunalskattelagens bemärkelse numera är inskränkta till sådana former av försäkring som tillgodoser

pensioneringsbehov. Vid inkomstbeskattningen tillåts inte heller avdrag för högre premier än som anses behövliga för att försäkringstagaren skall erhålla en normal pension. Försäkringstagaren saknar vidare — med vissa i sammanhanget betydelselösa undantag — möjligheter att disponera över det förmögenhetsvärde som försäkringen representerar.

Med hänsyn till anförda förhållanden ansåg departementschefen att det inte längre borde göras någon skillnad vid bodelning mellan vanlig pension och pensionsförmåner från pensionsförsäkring. En lagändring i enlighet härmed skulle dessutom innebära ett närmande till vad som gäller i Finland och Norge. Motsvarande försäkringar i dessa länder hade nämligen sedan länge betraktats som sådana personliga rättigheter som inte skall ingå i bodelning.

Enligt utskottets mening har de skäl som åberopats till stöd för att rätt till pension på grund av pensionsförsäkring skall hållas utanför bodelningen allttjämt giltighet. I sammanhanget vill utskottet särskilt peka på den fördel som bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB ger den efterlevande maken vid bodelning med anledning av den andra makens död. Enligt tidigare gällande ordning kunde den efterlevande maken tvingas att från sin andel av giftorättsgodset utge kompensation till den avlidne makens bröstarvingar för värdet av den pensionsrätt som tillkom henne enligt en försäkring, och detta gällde både i fall då hon själv tecknat försäkringen och i fall då hon insatts som förmånstagare till makens försäkring. Utskottet är således inte berett att förorda en återgång till den ordning som gällde före införandet av ÄktB. Vid justitiedepartementets hearing angående utfallet av äktenskapsreformen har också — som redovisats i propositionen — framkommit att det inte finns anledning att ändra regeln om behandling av pensionsförsäkringar så att man återgår till det äldre regelsystemet. Utskottet avstyrker alltså bifall till yrkande 1 i motion I.4.

Vad härfter angår förslaget i motion L2 kan utskottet ha förståelse för tanken att makarna vid sidan av den i propositionen föreslagna jämningsregeln bör ha en möjlighet att själva avtala om hur pensionsrättigheterna enligt föreliggande försäkringar skall fördelas vid en framtida bodelning. Enligt utskottets mening kan det emellertid på goda grunder ifrågasättas huruvida det finns ett mera utbrett behov av en sådan möjlighet att träffa avtal. Som framhålls i propositionen har dock en avtalslösning vissa nackdelar eftersom den kräver aktivitet från båda makarnas sida innan bodelningen aktualiseras och vidare att båda makarna måste vara överens samt att den förutsätter att makarna har goda kunskaper om lagens innehåll. Det kan därför antas att en möjlighet att avtala om pensionsförsäkringarna skulle kunna utnyttjas av ett relativt litet antal äkta makar. Särskilt när det gäller försäkringar som tecknats före avtalet är det vidare inte alltid givet att en uppdelning av försäkringen kan genomföras av försäkringstekniska skäl. Härtill kommer att — som närmare redovisas i propositionen — makarna redan enligt gällande rätt har en möjlighet att genom bodelning under pågående äktenskap omfördela rättigheterna på grund av pensionsförsäkringar, låt vara att det i enstaka fall kan vara vissa nackdelar

förbundna med en sådan omfördelning. Mot motionärernas förslag talar vidare att regelsystemet i ÄktB skulle ytterligare kompliceras, och utskottet vill härvidlag bl.a. peka på att en avtalsmöjlighet sannolikt skulle kräva en särskild bestämmelse om jämkning. Inte heller från mera principiella utgångspunkter är förslaget invändningsfritt. ÄktB bygger på principen att avtal mellan makar om kommande bodelning skall träffas i form av äktenskapsförord. Endast inför en omedelbart förestående äktenskapsskillnad får s.k. föravtal träffas, och sådana avtal har inte verkan mot tredje man. Om makar skall få möjlighet att avtala om pensionsförsäkringar måste överenskommelserna således ha äktenskapsförordets form. Nu förhåller det sig emellertid så enligt ÄktB att äktenskapsförord skall användas endast för avtal om egendomsordningen i äktenskapet, dvs. i fråga om uppdelningen i giftorättsgods och enskild egendom. Ett avtal om framtida delning av pensionsrättigheter har dock inte den karaktären utan avser den faktiska fördelningen mellan makarna av det giftorättsgods som utgörs av pensionsförsäkringar. Att låta även avtal ha formen av äktenskapsförord skulle enligt utskottets mening bryta systematiken i ÄktB och medföra ytterligare komplikationer. Vidare skulle det strida mot principerna bakom svensk äktenskapslagstiftning — såväl den nuvarande som den tidigare — att tillåta att avtal ingås långt i förväg om hur viss egendom faktiskt skall fördelas vid bodelning.

Det anförda leder utskottet till den uppfattningen att det i vart fall för närvarande inte finns anledning att införa en sådan regel som förespråkas i motion L2, och utskottet avstyrker därför bifall till yrkande I i motionen.

Förslaget att de problem som uppkommit i anslutning till tillämpningen av 10 kap. 3 § ÄktB skall lösas genom en särskild jämningsregel har fått brett stöd under remissbehandlingen av departementspromemorian, och utskottet anser i likhet med departementschefen att en möjlighet till jämkning bör öppnas. När det gäller den närmare utformningen av den föreslagna jämningsregeln vill utskottet framhålla att äktenskapets längd självfallet är en omständighet av betydelse som bör vägas in vid skälighetsbedömningen. Utskottet kan emellertid inte dela uppfattningen i motion L3 att denna omständighet skall tillmätas särskild betydelse. En sådan ordning kan lätt medföra omotiverade tröskeeffekter och även eljest leda till oskäligen resultat i det enskilda fallet. Liksom fallet är vid tillämpningen av bestämmelsen i 12 kap. 3 § ÄktB om jämkning av äktenskapsförord måste i stället en helhetsbedömning ske av samtliga förhållanden varvid äktenskapets längd, makarnas pensionsskydd och andra ekonomiska förhållanden är några av de faktorer som bör beaktas. Som framhålls i propositionen bör vidare hänsyn kunna tas till om pensionsförsäkringen mer framstår som en kapitalplacering än som ett normalt pensionsskydd. Som en jämningsfaktor bör också kunna gälla att pensionsförsäkringen byggts upp under tiden före ÄktB:s ikraftträdande. Vid jämförelse med vad som gällde beträffande försäkringen innan ÄktB trädde i kraft kan ÄktB:s regler leda till att utfallet av bodelningen blir väsentligen sämre för den maken som inte har försäkringen på sin sida. De övergångs-

problem som uppkommit när det gäller äldre pensionsförsäkringar kan således i vart fall delvis få en lösning genom tillämpning av den nya jämningsregeln. Åtskilliga andra än nu angivna omständigheter måste emellertid också vägas in, och i propositionen anges flera sådana jämningsfaktorer. Att i enlighet med önskemålet i motion L4 precisera samtliga de kriterier som bör kunna föranleda jämkning låter sig dock inte göras. Förhållandena i ett äktenskap varierar från fall till fall, och lagstiftaren kan inte rimligen förutse alla de situationer då en jämkning kan bli aktuell. På anförda skäl avstyrker utskottet bifall till motionerna L3 och L4 yrkande 2. Utskottet förordar sålunda att den nya jämningsregeln får den i propositionen föreslagna lydelsen.

Som utskottet ovan anfört bör principen alltså vara att de nu ifrågavarande pensionsförsäkringarna skall hållas utanför bodelningen. Den nya jämningsbestämmelsen får därför ses som en undantagsregel och bör således, som departementschefen framhåller, tillämpas restriktivt. I anslutning härtill vill utskottet betona att jämkning enligt den nya regeln inte är det enda medel som står till förfogande när det gäller att förhindra oskäligen verkningar av bestämmelsen i 10 kap. 3 § ÄktB. Också reglerna om jämkning av bodelning och av äktenskapsförord liksom bestämmelserna om engångsunderhåll kan utnyttjas i detta syfte. Utskottet vill även påpeka att den i propositionen föreslagna ändringen av den s.k. vederlagsregeln ger en make ökade möjligheter att få kompensation för värdet av de pensionsförsäkringar som den andra maken tagit. Utskottet kan således inte ställa sig bakom önskemålet i motion L2 om en mera liberal tillämpning och avstyrker följaktligen bifall till yrkande 2 i motionen.

I två motioner tas frågan upp om behandlingen av makarnas samtliga pensionsrättigheter vid bodelningen. I motion L1 av förste vice talman Ingegerd Troedsson och Ann-Cathrine Haglund anförts att vid bodelning efter ett mer långvarigt äktenskap bör makarnas totala pensionskydd beaktas. Om den ene maken under äktenskapet sålunda har intjänat en betydande rätt till ATP och avtalspensioner medan den andre maken huvudsakligen haft oavlönat arbete med hem och barn borde detta kunna beaktas vid bodelningen. Enligt motionärerna skulle detta kunna ske genom att den sämre ställda maken tilldelades en större andel av det gemensamma boet för att underlätta åtgärder som bidrar till tryggheten av försörjningen på äldre dagar. Mot denna bakgrund begärs i motionen en utredning i syfte att vid bodelning möjliggöra att hänsyn tas till den samlade pensionsrätt som resp. make tjänat in under äktenskapet. I motion L2 av Charlotte Cederschiöld m.fl. anförts att det — bl.a. mot bakgrund av urholkningen av ATP-systemet — kan finnas skäl att vid bodelningen till viss del väga in även makarnas kollektiva pensionsrättigheter, och motionärerna begär ett tillkännagivande härom (yrkande 3).

Med anledning av vad som anförts i motionerna vill utskottet erinra om den år 1984 tillsatta pensionsberedningen (S 1984:03) som har till uppgift att göra en översyn av vissa frågor inom den allmänna pensioneringen. Beredningen, som avser att slutföra sitt arbete under våren

1990, har i betänkandet (SOU 1987:55) Efterlevandepension uppmärksammat frågan om delning mellan makar av deras gemensamt intjänade pensionspoäng inom ATP och därvid förklarat att den avser att återkomma till frågan i samband med sina överväganden angående intjänande av ATP-rätt. I avvaktan på resultatet av pensionsberedningens arbete anser utskottet att det inte finns skäl att förorda några förändringar av ÄktB:s bodelningsregler på sätt som begärts i motionerna L1 och L2. Utskottet vill tillägga att rätten till egen pension i form av allmän pension eller avtalspension är en sådan rättighet som i regel inte kan överlåtas och att den därför i likhet med andra sådana rättigheter — enligt vad som länge gällt inom äktenskapsrätten — undantas från bodelning. En förändring i detta avseende skulle innebära att man frångår en grundläggande princip på området. Avslutningsvis vill utskottet peka på att den i propositionen föreslagna jämkningsregeln ger en viss möjlighet att — i de fall privata pensionsförsäkringar finns — beakta makarnas totala pensionsskydd. Enligt propositionen är det nämligen av betydelse för bedömningen av makarnas ekonomiska förhållanden hur makarna har sitt pensionsskydd ordnat. Är det fråga om en stor pensionsförsäkring som inte balanseras av en motsvarande pension på den andra makens sida, kan det finnas skäl att överväga en indragning helt eller delvis av försäkringen i bodelningen. Med det anförda avstyrker utskottet bifall till motionerna L1 och L2 yrkande 3.

Den i propositionen föreslagna ändringen av den s.k. vederlagsregeln föranleder inte några uttalanden från utskottets sida.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. *beträffande behandlingen av privata pensionsförsäkringar vid bodelningen*

att riksdagen avslår motion 1989/90:L4 yrkande 1,

2. *beträffande avtal om pensionsförsäkringar*

att riksdagen avslår motion 1989/90:L2 yrkande 1,

res. 1 (m, fp, c, mp)

3. *beträffande utformningen av jämkningsregeln*

att riksdagen med avslag på motion 1989/90:L3 och motion 1989/90:L4 yrkande 2 antar det i proposition 1989/90:30 framlagda förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken såvitt avser 10 kap. 3 §,

4. *beträffande tillämpningen av jämkningsregeln*

att riksdagen avslår motion 1989/90:L2 yrkande 2,

res. 2 (m)

5. *beträffande beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning*

att riksdagen avslår motion 1989/90:L1 och motion 1989/90:L2 yrkande 3,

res. 3 (m)

6. beträffande *lagförslaget i övrigt*

1989/90:LU11

att riksdagen antar det i propositionen framlagda förslaget till lag om ändring i äktenskapsbalken, i den mån förslaget inte omfattas av vad utskottet hemställt ovan under mom. 3.

Stockholm den 23 november 1989

På lagutskottets vägnar

Rolf Dahlberg

Närvarande: Rolf Dahlberg (m), Lennart Andersson (s), Owe Andréasson (s), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Inger Hestvik (s), Allan Ekström (m), Bengt Kronblad (s), Gunnar Thollander (s), Lena Boström (s), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabeth Persson (vpk), Elisabet Franzén (mp), Anita Jönsson (s), Gunilla Andersson (s) och Charlotte Cederschiöld (m).

Reservationer

1. Avtal om pensionsförsäkringar (mom. 2)

Rolf Dahlberg (m), Ulla Orring (fp), Martin Olsson (c), Allan Ekström (m), Bengt Harding Olson (fp), Stina Eliasson (c), Elisabet Franzén (mp) och Charlotte Cederschiöld (m) anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 6 börjar med "Vad härfter" och på s. 7 slutar med "i motionen." bort ha följande lydelse:

I likhet med motionärerna i motion L2 anser utskottet att makar som vill och kan sinsemellan ordna sina pensionsfrågor och andra ekonomiska förhållanden bör ha en möjlighet till det. Det bör således råda fullständig avtalsfrihet för makar i fråga om privata pensionsförsäkringar. I enlighet härmed bör det vid sidan av jämningsregeln — som Svenska försäkringsbolags riksförbund anfört i sitt remissyttrande över den till grund för propositionen liggande departementspromemorian — finnas en möjlighet för makar att träffa avtal om hur pensionsförsäkringar skall fördelas dem emellan. En sådan avtalsmöjlighet bör gälla både försäkringar som tecknas i framtiden och redan tecknade försäkringar. Regeringen bör därför snarast framlägga förslag till lagändring som medger makar att i förväg avtala om hur pensionsförsäkringar skall fördelas vid en eventuell framtida bodelning. Vad utskottet med bifall till motion L2 yrkande 1 således anfört bör ges regeringen till känna.

dels utskottets hemställan under moment 2 bort ha följande lydelse:

2. beträffande *avtal om pensionsförsäkringar*

att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L2 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2. Tillämpningen av jämningsregeln (mom. 4)

1989/90:LU11

Rolf Dahlberg, Allan Ekström och Charlotte Cederschiöld (alla m)
anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar med "Som utskottet" och slutar med "i motionen." bort ha följande lydelse:

Utskottet har ovan accepterat den i propositionen föreslagna lydelsen av den nya jämningsregeln, som innebär att pensionsförsäkringar helt eller delvis skall ingå i bodelningen om det med beaktande av vissa angivna omständigheter skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelningen. Enligt utskottets mening får dock de begränsningar för tillämpningen av bestämmelsen som framgår av dess lydelse anses tillräckliga. Utskottet är därför inte berett att ställa sig bakom departementschefens motivuttalanden om att den nya jämningsregeln skall betraktas som en undantagsregel, som skall tillämpas restriktivt. Utskottets vill i stället framhålla att man vid tillämpningen av jämningsregeln bör sträva efter faktisk rättvisa i det enskilda fallet.

Riksdagen bör med bifall till motion L2 yrkande 2 godkänna vad utskottet anfört.

dels utskottets hemställan under moment 4 bort ha följande lydelse:

4. beträffande *tillämpningen av jämningsregeln*
att riksdagen med bifall till motion 1989/90:L2 yrkande 2 godkänner vad utskottet anfört,

3. Beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning (mom.5)

Rolf Dahlberg, Allan Ekström och Charlotte Cederschiöld (alla m)
anser att

dels den del av utskottets yttrande som på s. 8 börjar med "Med anledning" och på s. 9 slutar med "yrkande 3." bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening är frågan om behandlingen av makarnas samtliga pensionsrättigheter vid bodelningen betydelsefull. De i motionerna framförda synpunkterna bör därför övervägas närmare i lämpligt sammanhang. Vad utskottet med anledning av motionerna L1 och L2 yrkande 3 sålunda anfört bör ges regeringen till känna.

dels utskottets hemställan under moment 5 bort ha följande lydelse:

5. beträffande *beaktande av det totala pensionsskyddet vid bodelning*
att riksdagen med anledning av motionerna 1989/90:L1 och 1989/90:L2 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

Behandlingen av privata pensionsförsäkringar vid bodelningen

Elisabeth Persson (vpk) anför:

Privata pensionsförsäkringar har i vissa fall mer karaktär av kapitalplacering än att tillgodose ett pensioneringsbehov. Det är den rikare maken som på ett skattemässigt gynnsamt sätt placerar sina pengar i en pensionsförsäkring och genom bodelningsreglerna får möjlighet att undandra dessa pengar från den andra maken. En sådan ordning är enligt min mening otillfredsställande. Det principiellt riktiga skulle i stället vara en återgång till tidigare gällande regler som innebär att privata pensionsförsäkringar alltid ingår i bodelningen. Som framgår av vad utskottet anfört kunde emellertid denna ordning medföra negativa konsekvenser för den efterlevande maken vid bodelning med anledning av den andra makens död. Med hänsyn härtill och till att den i propositionen föreslagna jämningsregeln kan tillämpas för att åstadkomma en bättre situation för den ekonomiskt svagare maken i de mest flagranta fallen avstår jag nu från något yrkande i frågan.

Propositionens lagförslag

Förslag till

Lag om ändring i äktenskapsbalken

1989/90:LU11

Bilaga

Härigenom föreskrivs att 10 kap. 3 § och 11 kap. 4 § äktenskapsbalken skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

3 §

Rättigheter som inte kan överlätas eller som i annat fall är av personlig art skall inte ingå i bodelning om det skulle strida mot vad som gäller för rättigheten.

Även om det inte följer av första stycket, skall rätt till pension på grund av en försäkring som någon av makarna äger inte ingå i bodelning, om utfallande belopp skall beskattas som inkomst och försäkringen gäller rätt till

1. ålderspension eller invalidpension, eller
2. efterlevandepension i fall då rätt till utbetalning av pensionen föreligger vid bodelningen.

Rätt till pension som avses i andra stycket skall dock helt eller delvis ingå i bodelning, om det med hänsyn till äktenskapets längd, makarnas ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt skulle vara oskäligt att undanta pensionsrätten från bodelning.

11 kap.

4 §

Har den ena maken utan den andra makens samtycke inom ett år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes i inte obetydlig omfattning genom gåva minskat sitt giftorättsgods eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom, skall den andra makens andel vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad beräknas som om gåvans värde eller värdet av det använda giftorättsgodset alltså hade ingått i den förstnämnda makens giftorättsgods. Dennes del i det sammanlagda giftorättsgodset skall minskas i motsvarande mån.

Har den ena maken utan den andra makens samtycke inom tre år innan talan om äktenskapsskillnad väcktes i inte obetydlig omfattning genom gåva minskat sitt giftorättsgods eller använt sitt giftorättsgods till att öka värdet av sin enskilda egendom, skall den andra makens andel vid bodelning med anledning av äktenskapsskillnad beräknas som om gåvans värde eller värdet av det använda giftorättsgodset alltså hade ingått i den förstnämnda makens giftorättsgods. Dennes del i det sammanlagda giftorättsgodset skall minskas i motsvarande mån.

Vad som sägs i första stycket om enskild egendom skall även gälla sådana rättigheter som enligt 10 kap. 3 § inte skall ingå i bodelning. Därvid skall med ökning av värdet av en sådan rättighet jämsställas förvärv av

rättigheten. Vidare skall, om en makes användning av sitt giftorättsgods har medfört att värdet av egen pensionsförsäkring ökat eller att maken förvärvat förmån på grund av sådan försäkring, bestämmelserna i första stycket tillämpas även om den andra maken har samtyckt till åtgärden.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990.

2. Ligger den dag som avses i 9 kap. 2 § äktenskapsbalken före den 1 januari 1990 tillämpas 10 kap. 3 § och 11 kap. 4 § i deras äldre lydelse.